

*Анна Недобуга,
магістрантка II курсу
Навчально-наукового інституту
філології та історії
Глухівського національного педагогічного
університету імені О. Довженка*

*Ольга Мілютіна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівського національного педагогічного
університету імені О. Довженка*

ІМПЛІЦИТНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Вивчення мови як діючої системи, когнітивні типологічні дослідження, психолінгвістичні дослідження одиниць і категорій різних рівнів підтверджують той факт, що в мові постійно підтримується органічний баланс експліцитних (що виражаються формальними засобами) та імпліцитних (що виражаються приховано і не потребують формального вираження) засобів. На думку багатьох лінгвістів, останні не є якоюсь випадковою інформацією. Це істотна частина словникового запасу, яка закономірно функціонує в мові. Проблема імпліцитності завжди приділялася значна увага, але не можна стверджувати, що її природа вивчена повною мірою. Так, український дослідник Я. С. Литвак вважає, що «ще багато питань стосовно психологічних, логічних та когнітивних основ імпліцитності лишаються нез'ясованими», а тому становлять великий науковий інтерес [4]. На думку ученого, сфера використання імпліцитного заперечення є ще менш дослідженою, оскільки в лінгвістиці не вироблено єдиного підходу як до імпліцитності взагалі, так і до категорії заперечення.

Російський лінгвіст В. Бондаренко під імпліцитністю розуміє явище, яке характеризується невираженістю елементів значення формальними засобами. Він вважає, що імпліцитність проявляється на всіх рівнях мови і розглядає імпліцитне заперечення як змістову мовну категорію, виявити яку можливо завдяки аналізу семантичного значення тієї чи іншої мовної одиниці. Особливістю імпліцитного заперечення, на думку В. Бондаренка, є невідповідність плану змісту і плану вираження, а також невираженість значення формально-граматичними показниками [1].

К. Долінін визначає імпліцитний зміст висловлювання як такий, що прямо не втілений у загальноприйнятих лексичних і граматичних значеннях одиниць мови, що складають висловлювання, але який здобувається або може бути здобутий при його сприйнятті. Учений

зауважує, що імпліцитне висловлювання може проявлятися в ізольованому висловлюванні або за допомогою включення цього висловлювання в більш ширший контекст [2].

Українська лінгвістка Т. Чрділелі вважає, що «імпліцитне висловлення негації залежить від ставлення комуніканта до дійсності», а складність в інтерпретації імпліцитного заперечення полягає в тому, що воно робить негативним не речення, а судження [8].

На думку відомої дослідниці заперечних конструкцій А. Паславської, у багатьох мовах є лексика, заперечна за своєю семантикою, яка не містить спеціальних формальних засобів для вираження заперечення. Заперечення, яке виражається приховано, за допомогою позитивної словоформи або синтаксичної конструкції, учена вважає імпліцитним [6]. Класичними прикладами лексем з імпліцитним запереченням в англійській мові, на думку дослідниці, є дієслова *to fail, to lack*, наприклад: *He failed to appear* [6, с. 9]. Вона погоджується з думкою американського дослідника Л. Карттунена, який вважає англійські дієслова *forget, neglect, avoid, refrain* заперечними імплікативами і вважає, що «зі стверджувального висловлення з будь-яким із цих дієслів (у функції головного предиката) логічно випливає заперечення підрядної предикації» [6, с. 9].

Лексеми з імпліцитним заперечним значенням досліджувала українська лінгвістка Г. Кришталюк. Вона зазначає, що такі заперечні одиниці в англійській мові належать до різних лексико-граматичних класів, а саме:

- а) дієслів: *fail, refuse, reject, avoid, cease*;
- б) іменників: *failure, refusal, rejection, avoidance*;
- в) прикметників: *hostile, lost, exempt, deaf*;
- г) прислівників: *seldom, scarcely, hardly* [3, с. 38].

За підрахунками вченої, імпліцитні заперечні дієслова вживаються найчастіше, оскільки вказують на різні види діяльності людей, які є основою їх взаємодії у світі [3, с. 39].

Такі дієслова, зазначає В. Бондаренко, є в усіх мовах [1, с. 103], наприклад, укр. «заперечити»; рос. «возразить»; англ. “to deny”; нім. “entgegenen”: *Though he denied that he was a Chinese scholar (he swore that the Sinologues were as mad as march hares) he spoke the language with ease.*

Крім перелічених дієслів, до імпліцитних засобів вираження заперечення відносять й інші лексичні засоби, до семантичної структури яких заперечення входить компонентом значення. Виокремити такі лексеми можна шляхом компонентного аналізу. При семантично-компонентному аналізі лексем з імпліцитним запереченням характерним є те, що більшість із них описують шляхом заперечення антонімічного протичлена, наприклад: “wrong – not right”, «хибний – невірний». А. Паславська наголошує, що у лінгвістичній літературі є багато

припущень щодо безпосереднього зв'язку заперечення з антонімією [6].

Імпліцитне заперечення реалізується не тільки лексично. Набагато продуктивнішою і цікавішою є його дія на рівні речення, мікро- та макротексту.

Різновидом такого імпліцитного заперечення є непрямий мовленнєвий акт, заперечна функція якого відрізняється від прямої, що безпосередньо впливає із змісту висловлення. Непрямі мовленнєві акти, що імплікують заперечення, А. Паславська умовно ділить на контекстуально залежні та незалежні. Інваріантною ознакою обох груп є здатність нарощувати в процесі комунікації додатковий комунікативний, а саме заперечний, зміст. Контекстуально залежні мовленнєві акти здатні реалізувати заперечення лише за відповідних контекстуальних умов, а поза контекстом не імплікують заперечного змісту [5]:

- Will you come into your sitting-room? I have something to say to you.
- *I'm very busy.*

До контекстуально незалежних мовленнєвих актів з імпліцитним запереченням А. Паславська перш за все відносить риторичні запитання. Їх обов'язковим елементом є специфічна інтонація. Однак думки вчених істотно відрізняються щодо цього питання: одні вирішальним для реалізації непрямого заперечення вважають порядок слів, інші стверджують, що для інтонаційно-заперечних речень характерні зворотній порядок слів, використання специфічних слів та словосполучень, які у певному інтонаційному оформленні підсилюють заперечення [5, с. 101]. А. Паславська вважає необхідними компонентами реалізації імпліцитного заперечення відповідну конфігурацію синтаксичного, семантичного та фонетичного компонентів:

- Put it away. I can't go to the party without Mr. Gosslyn. – *Since when?*

На думку української дослідниці І. М. Рудик, імпліцитно виражати заперечення можуть і деякі морфологічні категорії, які реалізуються в стверджувальних структурах. При цьому стверджувальне значення висловлювання частково нейтралізується [7]. Таким чином, умовний спосіб дієслова стає засобом вираження імпліцитного заперечення завдяки своїй здатності описувати не реальні, а уявні факти: “Yes, they seem to have enjoyed their food.”

Видо-часові форми, вважає учена, також здатні надавати незаперечним структурам заперечного значення. Наприклад, дієслова тривалого виду можуть виражати імпліцитне заперечення в незаперечних структурах, оскільки вони описують дію в динаміці, в розвитку, а не як закінчену, наприклад:

- I met him at a friend's house and I told him how much I admired you and he said he thought perhaps you'd have something for me in your next play.
- *I'm just turning over the parts in my mind.*

Аналогічне явище спостерігаємо й у висловлюваннях з дієсловами у минулому часі, який не є реальністю для теперішнього, і тому легко набуває значення нереальності, наприклад:

– I shall beat you, he said, looking at her.

– My first husband, Captain Johnson, *used to thrash* me regularly. He was a man.

На відміну від минулого часу, теперішній час дієслів не має передумов для надання описуваній дії значення нереальності, і реактивна репліка набуває значення згоди, підтвердження, наприклад:

– You look half starved.

– I am half starved .

Отже, проаналізувавши імпліцитні засоби вираження заперечення в англійській мові, можна зробити висновок, що імпліцитність – це явище, яке характеризується невираженістю елементів значення формальними засобами. Імпліцитні заперечні конструкції відрізняються від експліцитних не лише формою і способом вираження значення, але й у функціональному плані.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория: монографія. Москва: Наука, 1983. 211 с.
2. Долинин К. А. Импліцитное содержание высказывания. *Вопросы языкознания*. Москва: Наука, 1983. № 6. С. 37–47.
3. Кришталюк Г. А. Заперечення в англійській мові: лінгвокогнітивний аспект: монографія. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. І. Огієнка, 2011. 184 с.
4. Литвак Я. С. Засоби вираження імпліцитного заперечення в сучасній англійській мові. *Вісник Запорізького державного університету*. № 2. 2002.
5. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 290 с. URL: https://docplayer.net/92202146-Zaperechennya-yak-movna-universaliya.html#show_full_text
6. Паславська А. Імпліцитне заперечення: типологія реалізації. *Іноземна філологія: український науковий збірник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Вип. 120. С. 9–15.
7. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2000. 20 с.
8. Чрділелі Т. Категорія заперечення як компонент мислення та мови в зіставному вимірі. *Knowledge, Education, Law, Management*. Люблін, 2020. № 3(31). vol. 1.